

СПОСОБИ ТА ФОРМИ ЗАХИСТУ АВТОРСЬКОГО ПРАВА WAYS AND FORMS OF THE PROTECTION OF COPYRIGHT

Грабовська Г.М.,

доцент кафедри цивільного права і процесу
Національного авіаційного університету

У статті розглядаються правові питання захисту авторського права. Проаналізовані способи та форми захисту авторських прав.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, майнові права, захист, плагіат, піратство.

В статье рассматриваются правовые вопросы защиты авторских прав. Проанализированы способы и формы защиты авторских прав.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, имущественные права, защита, плагиат, пиратство.

In the article the ways and forms of copyright protection was analyzed.

Key words: intellectual property law, property rights, defence, plagiarism, piracy.

У сучасних умовах особливої актуальності набувають питання, пов'язані з охороною авторських та суміжних прав на результати творчої інтелектуальної діяльності у сфері літератури, мистецтва, науки. Забезпечення майнового та особисто немайнового права авторів в Україні є важливою умовою формування громадянського суспільства. Конституція України проголошує, що належний захист прав і свобод людини і громадянина гарантує суд (ст. 55). Захист прав інтелектуальної власності здійснюється у встановленому законом порядку у формах кримінального, цивільного, господарського судочинства.

Питання щодо форм захисту авторських та суміжних прав досліджували такі науковці, як: М. Галянтич, М. Гуренко-Вайцман, О. Орлюк, О. Святоцький, О. Штефан, Н. Філик тощо.

У зв'язку із розвитком інтелектуального права особлива увага в сучасних умовах приділяється питанню захисту авторського та суміжного права. Це пов'язано з тим, що відбуваються різного роду порушення майнових та особисто немайнових прав суб'єктів інтелектуальної власності. Дослідження цієї проблематики в Україні є актуальним, оскільки особа, реалізуючи право на творчу, інтелектуальну працю, має право і на захист результатів своєї творчості. Метою даної статті є висвітлення поняття та способів захисту авторського права та суміжних прав.

Щодо питання захисту прав та законних інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав законом передбачені заходи з їх визнання та поновлення, припинення їх порушення, застосування до правопорушників заходів юридичної відповідальності [4, с. 297].

Існує дві форми захисту прав інтелектуальної власності: юрисдикційна і неюрисдикційна. Неюрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності своїми силами, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів. До неї можемо віднести відмову здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу майнових прав інтелектуальної власності, або відмову від виконання недійсного договору. Обрані засоби самозахисту не по-

винні бути забороненими законодавством та не повинні суперечити моральним засадам суспільства. Юридичні форми захисту застосовують два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний). Загальний порядок захисту здійснюється в судах. Спеціальний порядок захисту прав здійснюється в органах державного управління, або в органах Антимонопольного комітету України, або в органах державної митної служби України.

Згідно із Законом України «Про авторське право та суміжні права» (ст. 51) захист особистих немайнових і майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав здійснюється в порядку адміністративного, цивільного і кримінального законодавства.

Цивільно-правова – найпоширеніша процедура вирішення спорів відносно прав автора на твір. Головна мета – не покарання порушника, а відновлення прав і компенсація збитків.

Кримінально-правова процедура вирішення спорів передбачає притягнення порушника до кримінальної відповідальності. Однак, щоб кваліфікувати правопорушення щодо авторського твору як кримінальний злочин, необхідно, щоб йому були властиві такі ознаки даного злочинного діяння, як: повторність, здійснення дій за попередньою змовою групою осіб, нанесення матеріальних збитків у великих або особливо великих розмірах, здійснення подібних дій службовою особою з використанням службового становища. При цьому суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом із прямою формою вини.

Кримінально-правова відповідальність передбачає такі види покарання, як штраф, виправні роботи, позбавлення волі, конфіскація майна.

Адміністративно-правова процедура зводиться переважно до звернення особи, авторські права якої порушені, зі скаргою в Антимонопольний комітет України або інший відповідний компетентний орган, уповноважений розв'язувати дані питання. При цьому будь-яке рішення такого державного органа може бути потім оскаржено в судовому порядку [8].

Найменш ефективним способом захисту права інтелектуальної власності є адміністративно-правовий захист, не систематизований і не впорядкований. Значений захист поширюється лише на окремі об'єкти права інтелектуальної власності. Об'єкти авторського і суміжних прав взагалі не підлягають адміністративно-правовому захисту. Адміністративно-правовий захист з усіх об'єктів права інтелектуальної власності поширюється лише на сорти рослин. Таким чином, попри спроби врегулювати питання захисту авторського права на законодавчому рівні, в Україні залишаються не вирішеними багато проблем у цьому напрямку [6, с. 141].

За захистом свого авторського права або суміжних прав суб'єкти авторського права та суміжних прав мають право звертатися в установленому порядку до суду та інших органів відповідно до їх компетенції [3].

Особливу увагу слід звернути на цивільно-правові способи захисту у випадку виявлення порушення. Зокрема, в ст. 52 Закону України «Про авторське право та суміжні права» зазначено, що при порушеннях будь-якою особою авторського права або суміжних прав, недотриманні передбачених договором умов використання творів і об'єктів суміжних прав, порушеннях особистих немайнових прав і майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав вони мають право: вимагати визнання та поновлення своїх прав; звертатися до суду з позовом про поновлення порушених прав; подавати позови про відшкодування моральної шкоди; подавати позови про відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду; вимагати припинення підготовчих дій до порушення авторського права або суміжних прав тощо [3].

Способом захисту авторського права і суміжних прав визнаються закріплені законодавством матеріально-правові засоби примусового характеру, за допомогою яких відновлюються порушені права і здійснюється вплив на порушника авторського права і суміжних прав [4, 299].

Порушеннями авторських прав є: плагіат – обнародування (публікація) твору під чужим ім'ям; піратство – публікація, відтворення і розповсюдження контрафактних екземплярів твору; ввезення на територію України та вивезення екземплярів твору без дозволу осіб, що володіють авторським правом; дії, які створюють загрозу порушення авторського права; дії для свідомого обходу технічних засобів захисту авторського права. Одними з найбільш розповсюджених порушень прав інтелектуальної власності в Україні є піратство, особливо у сфері програмного забезпечення, та плагіат, що свідчить про недосконалість системи захисту авторського права в Україні. Боротьба з піратством має значення як з політичної точки зору, так і з економічної. Щодо політичного характеру, то він полягає у звинуваченнях України в низькому рівні захисту авторського права з боку міжнародної спільноти. Піратська продукція за своєю якістю мало в чому уступає легальній. Поява друку, розмножувального обладнання, магнітної стрічки та інших електронних носіїв дозволила піратам виготовляти друковану контрафактну продукцію шляхом: фотографування законного видання і виготовлення серії екземплярів, що є факсимільними копіями оригіналу твору; відтворення законного видання у пам'яті комп'ютера і його наступне виготовлення; виготовлення шляхом фотокопіювання матриці законного видання з наступним розмноженням за допомогою малогабаритного обладнання швидкого друку; безпосереднє фотокопіювання законного видання з наступним продажем його екземплярів.

Виготовлення піратських копій фонограм найчастіше відбувається шляхом: серійного дублювання звукових записів з матриці або з легального екземпляра касети чи диска, яке дозволяє встановити, що це повторний запис; серійного дублювання у формі імітації законного запису, але з використанням відмінного від оригіналу

графічного зображення; серійного дублювання повної або майже повної імітації законного запису, що не дає можливості пересічному споживачу встановити, чи є ця копія піратською; дублювання, здійсненого шляхом повної або майже повної імітації законного запису, але без будь-яких посилань на прізвище, позначення, товарний знак або знак законного виробника; “кустарного” дублювання, що здійснюється на замовлення; виготовлення піратської продукції шляхом монтажу, яке здійснюється особами, що працюють на музичному ринку.

При піратському виготовленні аудіовізуальних творів використовуються такі методи: копіювання кінематографічного твору з відеокасети, яку випускає виробник або власник ліцензії, що використовується для комерціалізації кінематографічного твору, особами, які пов'язані з прокатом; дублювання на касеті законного запису; запис на касету та наступне дублювання телепередач [9].

О. Штефан визначає дві групи осіб, які здійснюють піратську діяльність. До першої групи належать безпосередньо особи, які зайняті в легальному виробництві та тиражуванні об'єктів авторського права або які мають доступ до легального виробника. Другу групу складають особи, які виготовляють продукцію контрафактним способом. На рівні держави серед різних механізмів впливу на виготовлення та збут піратської продукції найбільш дієвим є зменшення чисельності саме другої групи осіб, які займаються піратською діяльністю. Крім цього, численне копіювання із законного екземпляра з використанням дешевого обладнання впливає на якість екземплярів, що не залишається непоміченим з боку споживача. Набагато складніше впливати на першу групу піратів, оскільки, з одного боку, їх важко відстежити, а з іншого — виготовлена ними піратська продукція відповідає за якістю рівню легальній.

З піратами на ринку інтелектуальної власності ведуть боротьбу не лише державні органи, в компетенцію яких входить виявлення та припинення правопорушень, а й легальні виробники об'єктів авторського права або суміжних прав. Так, були розроблені технологічні засоби захисту об'єктів авторського права або суміжних прав від несанкціонованого їх використання. Ці засоби захисту легальними виробниками використовуються для тих об'єктів авторського права або суміжних прав, які фіксуються і тиражуються на електронних носіях. Проте це не стало абсолютною гарантією захисту від піратського використання об'єктів авторського права або суміжних прав. З'явилася ще одна група суб'єктів піратської діяльності, яка не лише випускає спеціальні пристрої, а й надає послуги для зняття (блокування) такого захисту з охоронюваних об'єктів. Нині такі дії носять масовий характер і потребують відповідних дій з боку держави щодо встановлення відповідальності за надання вказаних послуг.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок про те, що за своїм змістом піратська діяльність є більш широким поняттям, а контрафактна діяльність з виготовлення об'єктів авторського права є елементом піратства. Контрафактна діяльність – це протиправна дія, яка полягає також у відтворенні виданого твору, фонограми, аудіовізуального твору, комп'ютерної програми та інших об'єктів шляхом незаконного використання назви, фірмового найменування або знака законного виробника, власника ліцензії та ін. У цих випадках відбувається право-порушення, пов'язане з контрафактним використанням фірмового найменування, яке є об'єктом промислової власності, за що законодавством також передбачається відповідальність [9].

Питання захисту об'єктів авторського права або суміжних прав на сьогоднішній день є законодавчо врегульованим, і, відповідно, об'єкти, які мають правову охорону, повинні використовуватись виключно за згодою автора. Проте є певні випадки вільного викорис-

тання творів без згоди на це автора, зокрема обмеження майнових прав автора, які загалом відбивають можливі варіанти використання твору без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням його імені та джерела запозичення, і мають на меті забезпечити вільний доступ населення до творів літератури, науки та мистецтва. Під джерелом запозичення в цьому разі розуміється або сама назва твору, або точна вказівка на час та місце оприлюднення чи опублікування даного твору. Відповідно до ст. 21 Закону «Про авторське право і суміжні права» без згоди автора (чи іншої особи, яка має авторське право), але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення, допускається: використання цитат (коротких уривків) з опублікованих творів в обсязі, виправданому поставленою метою, зокрема цитування статей газет і журналів у формі оглядів преси, якщо воно зумовлено критичним, полемічним, науковим або інформаційним характером твору, до якого цитати включаються; вільне використання цитат у формі коротких уривків із виступів і творів, включених до фонограми (відеограми) або програми мовлення (п. 1 ст. 21 Закону «Про авторське право і суміжні права»); використання твору без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням імені автора і джерела запозичення; використання літературних і художніх творів в обсязі, виправданому поставленою метою, як ілюстрацій у виданнях, передачах мовлення, звукозаписах чи відеозаписах навчального характеру (п. 2 ст. 21 Закону «Про авторське право і суміжні права»). Вільне використання творів у цьому разі зумовлюється спеціальною метою – навчанням. Твором навчального характеру визнається твір, який містить навчальний матеріал, в якому описуються знання та навички, що підлягають засвоєнню, а також способи і методи їх формування. Способами використання у цьому разі виступають відтворення, розповсюдження, публічне сповіщення; ви-

користання твору без згоди автора в межах першої групи вільного використання є відтворення у пресі, публічне виконання чи публічне сповіщення попередньо опублікованих у газетах або журналах статей з поточних економічних, політичних, релігійних та соціальних питань чи публічно сповіщених творів такого ж самого характеру у випадках, коли право на таке відтворення, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення спеціально не заборонено автором (п. 3 ст. 21 Закону «Про авторське право і суміжні права»).

На підставі п. 4 ст. 21 Закону «Про авторське право і суміжні права» без згоди автора, але з обов'язковим зазначенням його імені та джерела запозичення дозволяється відтворення з метою висвітлення поточних подій засобами фотографії або кінематографії, публічне сповіщення або інше публічне повідомлення творів, побачених або почутих під час перебігу таких подій, в обсязі, виправданому інформаційною метою.

Іншим випадком вільного використання є відтворення в каталогах творів, виставлених на доступних публіці виставках, аукціонах, ярмарках або в колекціях, для висвітлення зазначених заходів, без використання цих каталогів у комерційних цілях (п. 5 ст. 21 Закону «Про авторське право і суміжні права») [7].

Перелічені випадки не передбачають порушення прав авторських та суміжних прав.

Таким чином, можна стверджувати, що в разі порушення права авторства зацікавлена особа у встановлених законом межах самостійно обирає способи, за допомогою яких вона прагне захистити свої порушені права. На сьогодні захист особистих майнових прав та майнових прав суб'єктів авторського права може здійснюватися в адміністративному, кримінально-правовому та цивільно-правовому порядку, що сприятиме підвищенню ефективності захисту авторського права

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР - ст. 14.
2. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, № 40-41 – ст. 356.
3. Про авторські права і суміжні права Закон України від 11.07.2001 № 2627-III / Відомості Верховної Ради (ВВР) 2001, N 43, ст. 214.
4. Право інтелектуальної власності. Академічний курс. [За ред.. О.П. Орлюк, О.Д. Святоцького]. – К.: «Ін Юре», 2007. – 696 с.
5. Галянич М. Захист ділової репутації: цивільно-правові проблеми. / Галянич М.// Право України. – 2001. - № 1. – С. 45-49.
6. Цивільне право України. Загальне частина: Підручник / За ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. – К. КНТ. 2006. – 480с
7. Актуальні питання права інтелектуальної власності. Навч. посібник [За ред.. М.М. Гуренко-Вайцман]. – К.: «НАУ», 2009. – 332 с.
8. [http://www.intellect.ua/ukr/copyright/info/protection]
9. [http://www.ndiiv.org.ua/ua/library/view-tsyvilno-pravovi-sposoby-zahystu.html#ixzz2D3kMYERC]